

Сердюк І. А.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ПОНЯТТЯ «ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА»

Розглянуто існуючі в сучасній юридичній науці підходи до розуміння поняття «тлумачення норм права». На основі їх аналізу зроблено висновок про те, що тлумачення норм права є складним багатоаспектним явищем правової дійсності, в той час як більшість учених акцентують свою увагу лише на його пізнавальному аспекті. Запропоновано авторські дефініції загальнотеоретичних категорій «тлумачення норм права» та «офіційне тлумачення норм права», що є спробою подолання одностороннього підходу до розуміння досліджуваного явища правової дійсності.

Ключові слова: тлумачення норм права, інтерпретація норм права, юридичне тлумачення, способи тлумачення норм права.

Постановка проблеми. Важливим завданням загальнотеоретичної юридичної науки є уточнення її понятійно-категоріального апарату. Однією з його складових є поняття «тлумачення норм права», розкриття змісту якого дозволить отримати найбільш повне уявлення про досліджуване явище правової дійсності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Тлумачення норм права є традиційним питанням, що комплексно розглядається в межах наукових монографій, статей, підручників та навчальних посібників з теорії держави і права.

Варто зазначити, що вагомим здобутком національної та зарубіжної правової доктрини є ґрунтовна розробка цілої низки питань, пов'язаних із різними аспектами проблематики тлумачення норм права, як от етимологія терміна «тлумачення норм права», однойменне поняття, його інтерпретація, диференціація, об'єкт, предмет, необхідність і способи здійснення та ін.

Вагомий внесок у розробку окреслених вище питань належить таким фахівцям у галузі теорії права: С. Алексєєв, А. Венгеров, П. Недбайло, А. Піголкін, П. Рабінович, О. Черданцев, О. Скакун та ін.

На особливу увагу в контексті теми дослідження заслуговують наукові монографії вітчизняних науковців Ю. Власова «Проблеми тлумачення норм права» [3], М. Тесленко «Судебный конституционный контроль в Украине» [11] та Ю. Тодики «Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика» [12].

Метою цієї статті є спроба автора на основі методологічного аналізу різних інтерпретацій поняття «тлумачення норм права» запропонувати такий підхід до розуміння цієї загальнотеоретичної категорії, який би враховував

різні аспекти досліджуваного феномена правової дійсності.

Досягнення визначеної автором дослідницької мети зумовило необхідність використання таких загальнонаукових методів пізнання, як аналіз та синтез.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що науковці при дослідженні та висвітленні актуальних або традиційних питань теорії тлумачення права залучають різні юридичні терміни: 1) тлумачення права; 2) тлумачення закону; 3) тлумачення нормативно-правового акта; 4) юридичне тлумачення; 5) тлумачення норм права.

Нагадаємо, що термінологічна невизначеність категорії «тлумачення» в аспекті розкриття змісту об'єктивного права вже була предметом нашого самостійного дослідження, в межах якого автором наведено додаткові аргументи на користь уживання спеціального юридичного терміна «тлумачення норм права», що є словесним символом поняття, яким відображається пізнавальний процес, спрямований на з'ясування та роз'яснення волі суб'єкта правотворчості, матеріалізованої у нормах об'єктивного права, а також запропоновано зміни до окремих національних правових актів [9].

У цій науковій статті всі вищезгадані юридичні терміни будуть вживатися нами в редакції тих учених, предметом дослідження яких є такий складний і багатоаспектний правовий феномен як тлумачення норм об'єктивного права.

Огляд навчальної та наукової літератури з предмета дослідження свідчить про існуючий у науці своєрідний дуалізм у підході вчених до розуміння поняття «тлумачення норм права». Досить влучно з цього приводу висловився О. Черданцев, який зокрема зауважив, що термін «тлумачення права» неоднозначний. За його допомогою позначаються різні, хоча й взаємопов'язані поняття. Під тлумаченням права розуміється, по-перше, певний розумовий процес, спрямований на встановлення смислу (змісту) норм права. В такому розумінні тлумачення права знаходить свій вираз у сукупності його способів. По-друге, під тлумаченням розуміється результат указанного розумового процесу, що виражений у сукупності суджень (граматичних речень), у яких розкривається, відбивається зміст норм права, що тлумачаться [7, с. 323].

З огляду на аналіз вищенаведеної думки вченого, можна зробити висновок про те, що адекватним відображенням досліджуваного нами феномена правової дійсності будуть такі сучасні дефініції поняття «тлумачення норм права», в яких синтезовано два аспекти пізнавального процесу, а саме: 1) інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення смислу (змісту) правових норм та 2) результати цієї діяльності, що виражені у сукупності суджень (граматичних речень), у яких розкривається, відбивається зміст норм права, що тлумачаться.

На підтвердження зробленого нами проміжного висновку наведемо деякі дефініції загальнотеоретичної категорії, що складає предмет розгляду.

Тлумачення норм права, – вважає Ю. Власов, – це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів, яка має об'єктивний і суб'єктивний характер, спрямована на з'ясування та роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої у

нормі права, а також результати цієї діяльності [3, с. 14].

На думку С. Олейникова та Г. Христової, тлумачення норм права можна визначити як діяльність, спрямовану на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їх практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що переважно виражається в інтерпретаційно-правовому акті [5, с. 419-420].

П. Рабінович зміст категорії, що розглядається нами, розкриває у такий спосіб: тлумачення норм права – це діяльність щодо з'ясування або роз'яснення (інтерпретації) змісту норми з метою правильного її застосування і реалізації [8, с. 143].

А. Венгеров досліджуване нами поняття визначає як діяльність державних органів, громадських організацій, посадових осіб, громадян із з'ясування та роз'яснення смислу і змісту правових норм [10, с. 521].

Юридичне тлумачення (інтерпретація), – вважає С. Алексєєв, – це діяльність із встановлення змісту правового акта для його практичної реалізації [1, с. 290]. У більш пізньому виданні вченого вказана загальнотеоретична категорія інтерпретується ним як «діяльність із розкриття змісту закону, юридичних норм» [2, с. 128].

Уникаючи дискусії з приводу позитивів та недоліків наведених вище дефініцій досліджуваної нами категорії, лише зауважимо, що всі ці визначення сформульовані науковцями з урахуванням гносеологічного аспекту тлумачення норм права, свідченням чого є вживані вченими такі словосполучення як складова цих визначень: «інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів, яка ... спрямована на з'ясування та роз'яснення волі законодавця», «діяльність, спрямована на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права», «діяльність щодо з'ясування або роз'яснення (інтерпретації) змісту норми», «діяльність ... із з'ясування та роз'яснення смислу і змісту правових норм», «діяльність із розкриття змісту закону, юридичних норм».

З цього приводу С. Алексєєв слушно зауважив, що «юридичне тлумачення – це, виражаючись мовою філософії, один із видів пізнання, тобто складного процесу розумової діяльності, в результаті якого відбувається перехід від незнання до знання, відтворюється дійсність, істинна картина об'єктивного світу» [2, с. 129].

Особливість тлумачення як процесу пізнання, на думку О. Черданцева, визначається особливостями об'єкта пізнання (норм права). Норми права не належать до будь-яких матеріальних, речових об'єктів. Ці об'єкти ідеальні, об'єкти-думки, вміщені в матеріальну мовну оболонку. Зміст норм права не піддається безпосередньому сприйняттю за допомогою органів чуття. Норми права не можна, наприклад, побачити; видимі лише знаки відповідної мови, що нічого не скажуть суб'єктові, котрий не обізнаний із цією мовою. Лише мислення (опосередковане пізнання, що оперує поняттями, судженнями, умовиводами) може осягти смисл норми права [7, с. 324-325].

Опосередковане пізнання, що дозволяє проникнути, заглибитись у зміст норм права, з'ясувати їх смисл, цілком обґрунтовано вважає автор, здійсню-

ється через знання про зовнішні форми життя, зв'язки та опосередкування норм права. По-перше, до таких форм і зв'язків належить перш за все мовна форма. По-друге, норми права складають частину правової системи, кожна правова норма виявляється у зв'язках із іншими нормами. Ці зв'язки впливають на зміст тлумачення норм права та знання, такі зв'язки повинні враховуватися у процесі тлумачення. По-третє, норми права мають свою генезу (походження), знання про яку також використовуються при тлумаченні. По-четверте, норми права реалізуються у діях, поведінці суб'єктів, які перебувають у певній соціальній атмосфері. На поведінку цих суб'єктів впливають багато соціальних факторів (політика, правосвідомість, мораль і т. ін.). У процесі регулювання суспільних відносин норми права взаємодіють з іншими факторами. І знання про такі зв'язки використовуються при тлумаченні [7, с. 325].

Таким чином, робить висновок учений, у процесі тлумачення смисл норм права досягається за допомогою знання мови, якою вони сформульовані, знань про системні зв'язки норм права, знань про їх походження та функціонування. Цим видам знань (засобам тлумачення) відповідають способи тлумачення: мовний, систематичний, історичний та функціональний. Окрім того, у процесі тлумачення використовується змістовний матеріал самих норм права; оперування цим матеріалом за допомогою логічних прийомів дозволяє досягнути, розгорнути зміст норм права. Ці прийоми охоплюються логічним способом тлумачення, за якого інтерпретатор не звертається до інших, зовнішніх засобів тлумачення [7, с. 325].

Акцентуючи увагу на використанні в пізнавальному процесі мовного, системного, історичного та функціонального способів з'ясування смислу та змісту норм права, О. Черданцев фактично торкається надзвичайно важливого аспекту досліджуваного нами явища правової дійсності, а саме методології права, що органічно поєднана з теорією тлумачення норм права.

На підтвердження зазначеного умовиводу наведемо деякі висловлювання С. Марєєва. На думку вченого, зовні протистоять одне одному не метод і теоретична система, а метод (або система методів) та деякі предмети, що лише підлягають дослідженню. Більше того, сам метод лише зовні протистоїть предмету, оскільки внутрішній зміст предмета має свою власну об'єктивну іманентну логіку, згідно з якою і здійснюється його пізнання. Через те й виявляється, що метод органічно зливається з самою теорією предмета, скидається теорією та занурюється в неї. Втілюючись у скинутому вигляді в теорію, занурившись у неї, метод перетворює цю теорію в підвалину для подальшого руху пізнання, у спосіб вирішення нових теоретичних і практичних завдань [6, с. 39-40].

Цей аспект тлумачення норм права врахований у дефініціях понять «офіційне тлумачення Конституції і законів України» та «тлумачення Основного Закону України Конституційним Судом», що були сформульовані, відповідно, фахівцями в галузі конституційного права Ю.Тодикою та М.Тесленко в межах своїх монографічних досліджень.

Офіційне тлумачення Конституції і законів України, вважає Ю.Тодика,

– це діяльність Конституційного Суду в межах законодавчо встановлених процедур із *допомогою апробованих наукою і практикою прийомів і способів* по подоланню невизначеності розуміння Конституції і законів України у формі нормативної або казуальної інтерпретації з метою забезпечення конституційної законності та конституційного правопорядку [12, с. 382].

На думку М. Тесленко, тлумачення Основного Закону України Конституційним Судом полягає у подоланні (в межах законодавчо встановлених законом процедур і *на основі використання всіх відомих науці прийомів і способів*) неоднозначності у розумінні самої Конституції або співвідносних із нею правових норм, пов'язаному із з'ясуванням або роз'ясненням, офіційною інтерпретацією, з метою забезпечення верховенства Основного Закону та підтримання належного конституційного правопорядку [11, с. 141].

У наведених визначеннях Ю. Тодика та М. Тесленко конкретизують того суб'єкта конституційно-правових відносин, який Основним Законом держави уповноважений здійснювати офіційне тлумачення Конституції України та Законів України (ст.ст. 147, 150). А звідси ще один важливий аспект тлумачення норм права, що стосується фактичного та юридичного змісту конституційно-правових відносин, які мають управлінський характер. З погляду теорії правовідносин тлумачення норм права необхідно розглядати як реальні (фактичні) дії уповноваженої сторони управлінських правовідносин в особі компетентних державних органів із реалізації належних їм державно-владних повноважень щодо офіційного тлумачення норм об'єктивного права.

Як вагомий контраргумент з приводу врахування цього аспекту тлумачення норм права можна вважати судження, суть якого зводиться до того, що інтелектуальна діяльність різних суб'єктів права не може бути об'єктом зовнішнього контролю, а отже, виходить за межі предмета правового регулювання. Ми поділяємо цю тезу та визнаємо той факт, що розумова діяльність із встановлення точного змісту норм права не може здійснюватися в межах правовідносин, однак процес встановлення та об'єктивації її результатів не лише може, але й регламентується нормами права. Наочним підтвердженням цього є низка нормативно-правових актів, які слугують правовою основою діяльності Конституційного Суду України.

Результат офіційного тлумачення норм права об'єктивується зовні у відповідному інтерпретаційно-правовому акті, що з погляду теорії юридичних фактів є різновидом правового (юридичного) акта, який породжує передбачені законом юридичні наслідки, а саме: виникнення, зміну чи припинення правовідносин різної галузевої приналежності. В науковій і навчальній юридичній літературі звертається увага на таку важливу особливість інтерпретаційно-правового акта як неможливість його самостійного існування, а отже, його дії разом із тією формою об'єктивного права, норми якої тлумачаться. А звідси надзвичайно важливий в прикладному аспекті принцип, за яким акт офіційного тлумачення норм права повністю поділяє долю нормативно-правового акта, норми якого роз'яснюються. Згаданий принцип припускає як пряму, так і зворотну дію інтерпретаційно-правового акта, а отже, може слу-

гувати підставою для перегляду раніше ухвалених юрисдикційними органами рішень.

На праксіологічному аспекті тлумачення норм права, що до того ж поєднаний із його аксіологічною складовою, наголошують багато вчених, які досліджували проблеми тлумачення норм права.

З цього приводу М. Тесленко слушно зауважила, що тлумачення є одним із найважливіших елементів, а точніше, умовою успішної правотворчої, і особливо правозастосовної діяльності [11, с. 143].

Мав рацію і відомий російський юрист М. Гредескул, який образно зауважив, що «тлумачення співвідносно з темрявою або неясністю законів: воно починається там, де починається темрява, і зростає в складності з огляду на міру посилення останньої» [4, с. 158]. Логічним продовженням цього судження вченого, на нашу думку, мала б стати теза, суть якої полягає в тому, що результат тлумачення співвідносний із просвітленням, ясністю, зрозумілістю законів.

Поділяє цю думку і А. Черданцев, який наголосив, що тлумачення як певний пізнавальний процес, процес надання певного значення мовним виразами законів та інших нормативних актів має місце на всіх стадіях правового регулювання: у процесі правотворчості, систематизації права, при різних формах його реалізації. Найбільше значення тлумачення має у правозастосовних процесах [7, с. 324].

В аспекті взаємозв'язку з процесом правового регулювання тлумачення норм права необхідно розглядати як його основну стадію (йдеться про тлумачення-з'ясування норм права) або ж як факультативну стадію, потреба в якій виникає в усіх або конкретних випадках реалізації норм права, залежно від того, який погляд з приводу необхідності тлумачення норм права поділяє інтерпретатор (йдеться про тлумачення-роз'яснення норм права).

У питанні щодо необхідності тлумачення норм права ми поділяємо думку тих науковців, які стверджують, що його необхідно здійснювати завжди (принаймні, це стосується тлумачення-з'ясування норм права), особливо у процесі правозастосовної діяльності, адже неможливо правильно реалізувати припис правової норми, не зрозумівши її дійсного змісту.

Зважаючи на системний характер тлумачення норм права, в контексті питання, що розглядається нами, не можна залишити поза увагою і такий важливий аспект досліджуваного нами правового феномена, як його зв'язок із функціями держави (тлумачення норм права, як однорідний з огляду на суттєві ознаки вид діяльності державних органів, вважається однією з правових форм здійснення функцій держави). Однак цей аспект тлумачення враховує пізнавальну діяльність із з'ясування та роз'яснення волі суб'єкта правотворчості, матеріалізованої у нормах права, лише обмеженого кола суб'єктів, а саме тих, які на вчинення інтерпретаційної діяльності уповноважені законом. Йдеться про офіційне тлумачення норм права та суб'єктів, які його здійснюють.

Аналіз поглядів науковців щодо розуміння досліджуваного нами поняття дає підстави для висновку про те, що тлумачення норм права є складним

багатогранним явищем правової дійсності, а тому комплексне уявлення про означений феномен може бути отримано лише в результаті його багатоаспектного розгляду:

- у гносеологічному плані тлумачення норм права являє собою кризний пізнавальний процес з'ясування та роз'яснення волі законодавця, що завершується зовнішньою об'єктивацією результатів інтелектуальної діяльності інтерпретатора;

- з погляду методології права тлумачення норм права необхідно розглядати як сукупність методів, які використовує суб'єкт права для встановлення смислу та змісту норм права, а саме: логічний, системний, історичний, функціональний. Такий інструментарій є суто теоретичним, а отже, науковим, а сучасна методологія права визнає його однією зі своїх складових;

- в аспекті теорії правовідносин тлумачення норм права необхідно розглядати як реальні дії уповноваженої сторони управлінських правовідносин із реалізації належних їм державно-владних повноважень щодо офіційного тлумачення норм об'єктивного права;

- з погляду теорії юридичних фактів об'єктивований у інтерпретаційно-правовому акті результат тлумачення норм права є юридичним актом, що слугує фактичною підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин;

- в аспекті взаємозв'язку із процесом правового регулювання тлумачення норм права необхідно розглядати як його основну стадію (йдеться про тлумачення-з'ясування норм права) або ж як факультативну стадію, потреба в якій виникає в усіх або конкретних випадках реалізації норм права, залежно від того, який погляд з приводу необхідності тлумачення норм права поділяє інтерпретатор (йдеться про тлумачення-роз'яснення норм права);

- з погляду взаємозв'язку із функціями держави тлумачення норм права є правовою формою здійснення функцій держави, тобто однорідним за своїми суттєвими ознаками видом діяльності державних органів, який пов'язаний із ухваленням правового акта, що в теорії права отримав назву інтерпретаційно-правового.

Висновки. Враховуючи наведені вище аспекти досліджуваного нами явища, можна запропонувати таку дефініцію категорії «тлумачення норм права». *Це пізнавальна за змістом діяльність різних з огляду на рівень правосвідомості суб'єктів права, що має вольовий характер, спрямована на з'ясування та роз'яснення волі суб'єкта правотворчості або виявленої й опосередкованої ним волі громадянського суспільства, матеріалізованої у нормах права, та здійснюється шляхом використання спеціально опрацьованих для цього правил і прийомів (способів тлумачення норм права) з метою правильного розуміння та практичної реалізації приписів правових норм.*

Збагачення змісту та звуження обсягу досліджуваної категорії дозволяє сформулювати таке визначення категорії «офіційне тлумачення норм права». *Це пізнавальна за змістом та правова за формою владна організуюча діяльність уповноважених суб'єктів управлінських правовідносин, плин якої відбувається, як правило, у процедурно-процесуальному порядку, що спрямована*

на з'ясування та роз'яснення волі суб'єкта правотворчості або виявленої й опосередкованої ним волі громадянського суспільства, матеріалізованої у нормах права, здійснюється шляхом використання спеціально опрацьованих для цього правил і прийомів (способів тлумачення норм права) та ухвалення правоінтерпретаційного акта, що породжує передбачені законом юридичні наслідки та сприяє утвердженню правопорядку.

Бібліографічні посилання

1. *Алексеев С.С.* Общая теория права : в 2-х томах. Т. II / Алексеев С.С. – М., 1982.
2. *Алексеев С.С.* Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / Алексеев С.С. – М., 1999.
3. *Власов Ю.Л.* Проблемы тлумачення норм права : монографія / Власов Ю.Л. – К., 2001.
4. *Гредескул Н.А.* К учению об осуществлении права / Гредескул Н.А. – Х., 1900.
5. Загальна теорія держави і права : підручник / М.В. Цвік, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х., 2009.
6. *Керимов Д.А.* Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Керимов Д.А. – 2-е изд. – М., 2001.
7. Общая теория государства и права : акад. курс в 2-х т. / под ред. М.Н. Марченко. – М., 1998. – Том 2. Теория права.
8. *Рабинович П.М.* Основы загальної теорії права та держави : навч. посібник. – 5-те вид., зі змінами. – К., 2001.
9. *Сердюк І.А.* Термінологічна невизначеність категорії «тлумачення» в аспекті розкриття змісту об'єктивного права / І. А. Сердюк // Науковий вісник ДДУВС : зб. наук. праць. – 2014. – № 1 (69). – С. 40-52.
10. Теория государства и права: учебник / А.Б. Венгеров. – 4-е изд., стер. – М., 2007.
11. *Тесленко М.В.* Судебный конституционный контроль в Украине : монография / вступ. ст. В.Ф. Погорилко. – К., 2001.
12. *Тодика Ю.М.* Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія / Тодика Ю.М. – Х., 2001.

Сердюк І. А. Методологический анализ интерпретаций понятия «толкование норм права». Рассмотрены существующие в современной юридической науке подходы к пониманию понятия «толкование норм права». На основе их анализа сделан вывод о том, что толкование норм права является сложным многоаспектным явлением правовой действительности, в то время как большинство учёных акцентируют своё внимание лишь на его познавательном аспекте. Предложены авторские дефиниции общетеоретических категорий «толкование норм права» и «официальное толкование норм права», которые являются попыткой преодоления одностороннего подхода к пониманию исследуемого явления правовой действительности.

Ключевые слова: толкование норм права, интерпретация норм права, юридическое толкование, способы толкования норм права.

Serdyuk I. A. Methodological analysis of interpretation of the notion «legal norms construe». Existing in modern science of jurisprudence approaches to «legal norms construe» notion conception are considered. At the basis of their analysis the author has come to the conclusion that legal norms reading is a complex and multiaspect phenomenon of jural reality, therefore the complex idea of the abovementioned phenomenon can only be obtained as a result of its multiaspect consideration:

- in terms of gnosiology, legal norms interpretation is an open-ended cognitive process of finding out and interpretation of a law maker' will, which comes to end in external objectivation of interpreter's intellectual activities results;

- from the position of methodology of law, legal norms interpretation should be

understood as a body of methods, used by a person of law, to determine legal terms sense and content, namely: logical, systematic, historical, functional. Such tools are academic and therefore scientific and modern methodology of law recognizes it as one of its constituents;

- from the aspect of theory of legal relationships, legal norms interpretation should be viewed as real actions of an authorized party to managerial legal relationships concerning their competent powers as to official interpretation of objective law norms;

- from the point of view of legal facts theory, objectivated in interpretative and legal act the result of legal norms interpretation is a jural act, which constitutes grounds for origin, change or legal relationships severance;

- and from the aspect of correlation with the legal regulation process, legal norms interpretation should be viewed as a fundamental stage (the conversation towards legal norms interpretation and elucidation) or an optional stage, need in which arises in all cases or in specific cases of legal norms realization, depending on the view of legal norms interpretation shared by the interpreter (the matter is interpretation and elucidation of legal norms);

- from the point of view of correlation with the functions of a state, legal norms interpretation is a law manner of state functions exercise, that is uniform, by its essential features, type of state bodies activities, related to a legal act approval, which got the name of interpretive and legal.

Taking into account these aspects of the studied legal reality phenomenon has allowed the author to suggest his personal definitions of the categories «legal norm construe» and «official legal norms construe».

Keywords: *legal norms construe, legal norms interpretation, juridical translation, ways of legal norms construe.*

Надійшла до редакції 16.12.2013

Фоміна С. В.

асистент кафедри

(*Національний юридичний університет*

імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.843.5

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАДІЇ ГОЛОСУВАННЯ У КРАЇНАХ АЗІЇ

Розкрито загальні та особливі риси у правовому регулюванні стадії голосування у країнах Азії, основні тенденції розвитку виборчого законодавства в даній сфері. Визначено найбільш суттєві проблеми в організації та проведенні голосування в країнах Азії, а також основні шляхи їх подолання.

Ключові слова: *вибори, виборче право, виборчий процес, стадії виборчого процесу, голосування.*

Постановка проблеми. Поступальний розвиток вітчизняного виборчого законодавства та з'ясування головних світових тенденцій у даній сфері потребує врахування досвіду якомога ширшого кола зарубіжних країн. У даному контексті суттєвий науковий інтерес викликає досвід конституційно-правового регулювання виборчого процесу в тих країнах Азії, котрі, як і Україна, перебувають на стадії демократичного транзиту. Особливої уваги при цьому заслуговує практика конституційно-правового регулювання стадії